

INTERVALLENLEER

VOLGORDE

1. A de hemelse toon
2. Kwint stijgend: a – e. De stralende toon.
3. Kwint dalend: a – d: De stralende toon.
4. Secunde (grote): a – b: De beweeglijke toon.
5. De secunde (grote): a – g: De beweeglijke toon.
6. Secunde gestapeld: b – a – g.
7. Secunde: e – d (hoog) en e – d (laag).
8. Kinderdeun (zaagdeun): a – g – e.
9. Prepentatoniek: a – g – e – d.
10. Kwart stijgend: a – d: De staptoon.
11. Kwart dalend: a – e: De staptoon.
12. Kwintenmuziek: e – d – b – a – g – e – d.
13. Kleine terts: c – a: De koekoeksterts.
14. Pentatoniek: c – d – e – g – a.
15. Grondtoon: c. De thuistoon.
16. Grondtoon + kwint transponerend 7 toonhoogten.
17. Grondtoon + kwart transponerend ... toonhoogten.
18. Grondtoon + secunde transponerend ... toonhoogten.
19. Prime: c – c: De herhalende toon.
20. Prime op verschillende toonhoogten.
21. Octaaf.

Prime

Liedboek: 81 van de 229 liederen beginnen met een prime.
Dat is 35%.

33 daarvan beginnen met een opmaat (40%).

Alouette: 76 van de 189 liederen beginnen met een prime.
Dat is 40%.

Ars Musica I: 164 van de 684 liederen beginnen met een prime. Dat is 24%.

40 Daarvan beginnen met een opmaat (24%).

Lied om Lied: 141 van de 479 liederen beginnen met een prime. Dat is 29%. Daarvan 53 met een opmaat (38%).

TOTAAL VAN DE 4 LIEDBOEKEN: 1581 liederen. Daarvan beginnen 462 met een prime. Dat is 29%.

EIGENSCHAPPEN VAN DE PRIME

Herhalend
Bevestigend
Overtuigend
Aanloop

Secunde

Liedboek: 43 van de 229 liederen beginnen met een secunde.

EIGENSCHAPPEN VAN DE SECUNDE

Beweeglijk
Versiering
Trillers
Voorslag (bijter)
Brenkt beweging in de melodie.

Terts

Liedboek: 30 van de 229 liederen beginnen met een terts.

EIGENSCHAPPEN VAN DE TERTS

Drieklank

Liedboek: 22 van de 229 liederen beginnen met een drieklank.

Terts + drieklank = 52 liederen met terts beginnend.

Kwart

Liedboek: 70 van de 229 liederen beginnen met een kwart. Dat is 31%.

67 daarvan beginnen met een stijgende kwart (96%).

53 daarvan beginnen met een opmaat (76%).

Alouette: 78 van de 189 liederen beginnen met een kwart.

Dat is 41%.

78 daarvan beginnen met een stijgende kwart (100%)

57 beginnen met een opmaat (73%).

Ars Musica I: 125 van de 684 liederen beginnen met een stijgende kwart. Dat is 18%

110 daarvan beginnen met een opmaat (88%).

Lied om Lied: 115 van de 479 liederen beginnen met een kwart. Dat is 24%. Daarvan 98 met een opmaat (77%).

TOTAAL VAN DE 4 LIEDBOEKEN: 1581 liederen. Daarvan beginnen 388 met een kwart. Dat is 25%.

EIGENSCHAPPEN VAN DE KWART

Staptoon: zeer veel stapliederen beginnen met kwart + opmaat.

Kwint

Liedboek: 17 van de 229 liederen beginnen met een kwint.

Alouette: 19 van de 189 liederen beginnen met een kwint.

EIGENSCHAPPEN VAN DE KWINT

Interval zonder zweving.

Stemmen van de vioolsnaren

Altfluit is kwint lager dan sopraanfluit.

Sext

Liedboek: 1 lied van de 229 liederen begint met een sext.

Septiem

Octaaf

DE EERSTE TOON
DE HEMELSE TOON
DE BEGINTOON
DE STEMTOON
DE KAMERTOON
DE DIAPASON

DE a' ook wel omschreven als a¹, A1, de eengestreepte a, of de a van het klein octaaf

Vóór een orkest begint te musiceren, worden de instrumenten gestemd. De hobo geeft de toon a' (a¹ of la) aan. De andere instrumenten nemen deze toon over. Speelt er in het orkest ook een orgel, harp of klavier mee, dan zijn het deze instrumenten die de toon opgeven aan de hobo, die dan de andere instrumenten weer als leidraad voor de stemhoogte dient. Maar waar haalt de hobo zijn toon? Van een stemvork of een stemfluitje of een elektronisch steminstrument. De stemvork is sinds eind 18e eeuw in gebruik, wordt nog steeds veel gebruikt en geeft meestal de toon a' van 440 trillingen per seconde (= 440 Hz). Om de toon van de stemvork te horen kun je de uiteinden ervan bij je oor houden. Maar nog beter hoor je de toon als je de basis (meestal een bolletje) tegen je hoofd, vlak bij het oor houdt of tegen je tanden of boven op je hoofd zet. Door de stemvork op een klankkast te zetten, kun je de toon voor de hele klas tegelijk laten horen. Om de kinderen in de eerste klas de toon van de stemvork te laten horen doe ik het laatste en zet ik de stemvork ook boven op hun hoofd. Als ze in de vijfde/zesde klas in het vak fysica over akoestiek leren, mogen ze de trilling van de stemvork aan hun lippen voelen, via hun tanden beluisteren en zelfs boven op een klankkast waar ze zelf binnenin zitten, zodat ze de toon horen en tegelijk de trillingen voelen.

In de eerste klas noem ik de stemtoon aanvankelijk *de hemelse toon* omdat hij blijkbaar zo maar uit de lucht komt vallen. Maar onmiddellijk krijgt hij ook de naam *a*, want deze letter staat op het a-staafje van het klokkenspel. Ik noem die toon daarna altijd *a*, terwijl in België deze toon gekend is als *la* en onder die benaming in de muziekacademies onderwezen wordt. De naam *la* is echter alleen in Romaanse talen gebruikelijk zoals bijvoorbeeld in Frankrijk, Zwitserland, België

(Wallonië), Spanje en Italië. Vlaanderen is de uitzondering: een Germaans taalgebied dat de Romaanse notennamen hanteert.

Voor de intervallenleer kun je gebruikmaken van het klokkenspel - internationaal beter bekend als Glockenspiel om verwarring met het carillon (beiaard), dat ook klokkenspel wordt genoemd, te vermijden - en de metallofoon. Daardoor heb je vanaf de eerste klas voor het musiceren twee zeer verschillende instrumenten ter beschikking: de blokfluit en het klokkenspel: een blaasinstrument en een slaginstrument. Ideaal zou zijn om daarnaast ook nog een strijkinstrument aan te bieden. In sommige vrijescholen gebruikt men daarvoor de lier waarvan men de snaren met de vingertoppen laat 'strijken', maar wat meestal toch uitmondt in tokkelen. Zelf liet ik de kinderen in de eerste klas de viool of de vedel gebruiken omdat dit echte strijkinstrumenten zijn die bovendien op reine kwinten gestemd worden. De vedel heeft als voordeel dat er op de toets fretten aangebracht zijn (zoals bij de gitaar), waardoor de toonafstanden vastliggen.

WERKWIJZE

Vooraf:

De blokfluit oefen je elke ochtend in de muzikale opmaat. Na enkele dagen kennen de kinderen dan ook de c'' en de a' en kunnen ze minstens één liedje spelen met deze tonen. Meestal is dat *Koekoek, zeg me toch, hoeveel jaren leef ik nog?* Een kind zegt hoeveel jaren het zullen zijn, waarop allen zo dikwijls de koekoeksters spelen als er jaren genoemd zijn. Ik tel luidop en doe de vingerzetting op de blokfluit mee, zonder de blokfluit aan de mond te brengen, zodat de kinderen goed de vingerzetting kunnen zien.

In de eerste muziekles zing je vooral liederen met de koekoeksters en laat je die ook op de blokfluit spelen. Daarnaast zing je ook liederen in verband met het jaarfeest dat eraan komt: het herfstfeest. De hoofdbrok van de muziekles is echter de intervallenleer die in de eerste les begint met de toon a'.

1. Je laat het laatste lied dat je zingt héél zacht eindigen, zodat er stilte ontstaat. Met zachte en rustige stem vraag je hen de handen op de tafel te leggen, hoofd erop en de ogen gesloten. Als het heel stil is, sla je zéér zacht de gong aan. Pas als het geluid volledig weg is, sla je weer de gong, weer heel zacht of iets luider, en dan nog eens. Dan mogen ze het hoofd oprichten en kijken terwijl je de gong nog eens laat klinken. Als het geluid weg is, mogen ze hun hoofd weer op hun handen leggen. Dit doe je enkele keren. In een volgende muziekles doe je dit weer, maar nu laat je één hand opheffen als de gong klinkt en zo lang het geluid te horen is. In volgende lessen herhaal je dit en varieer je door je tijdens het klinken van de gong te verplaatsen. De kinderen wijzen dan (met de ogen dicht) in de richting van de gong. Deze luisteroefeningen varieer je door andere instrumenten te gebruiken die lang naklinken, bijvoorbeeld een metallofoon, een klokkenspel, een triangel. In elke muziekles voorzie je zeker en vast zulke eenvoudige luisteroefeningen.

2. De kinderen houden de ogen gesloten. Je laat de klank van de stemvork (440 Hz) horen door de stemvork op een lege doos of een klankkast te plaatsen. Daarna openen de kinderen de ogen en laat je de stemvork nog eens horen.

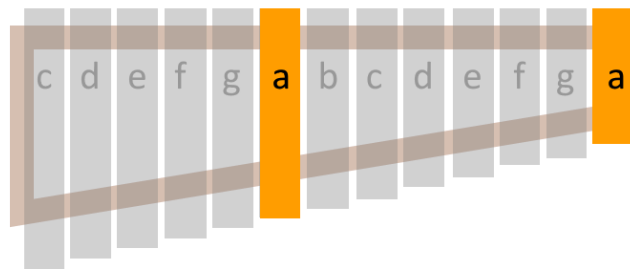
3. Je gaat rond en laat ieder kind apart de stemvork horen door hem met de onderkant (meestal een bolletje) op het hoofd van het kind te plaatsen.

4. Je zet de stemvork (in rust) op de klankkast: er is geen toon te horen. Daarna sla je de stemvork aan met een hand of tegen een wand of een ander voorwerp en dan weer op de klankkast: nu is er wel een toon. Je vertelt dat deze toon overal te vinden is, hij komt als het ware zomaar uit de hemel. Je geeft hem de naam *hemelse toon* of een andere fantasiebenaming.

5. Je speelt de *a* op een klokkenspel of een metallofoon. Je doet dit nog eens en nog eens en laat de kinderen de toon zacht meezingen op een lettergreep zoals *joe* of *ju*, waarbij de klank vooraan in de mond komt. Niet met de klank *a*, want die heeft de neiging om achteraan in de mond

te belanden. Zo knoop je tegelijk aan met de gewoonte om nooit de letters waarmee de tonen (en noten) aangeduid worden te zingen.

6. Op het bord heb je schematisch een klokkenspel getekend, zoals in de afbeelding hieronder:

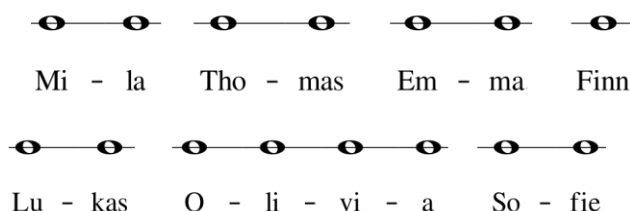
Met één hand speel je de toon *a* op het klokkenspel, met de andere hand maak je hetzelfde gebaar op de afbeelding.

7. Terwijl je de toon *a* op het klokkenspel speelt, doen de kinderen het gebaar vanop hun plaats mee zoals jij het aan het bord doet. Eerst gewoon met de hand. Daarna met een mallet (hamertje). Zo leren ze al het hamertje te hanteren zonder er geluid mee te maken. Hierbij geef je het goede voorbeeld: het hamertje raakt het klokkenspel maar heel kort, je laat het hamertje onmiddellijk omhooggaan met een gebaar alsof het de toon uit het instrument trekt.

8. Je geeft ieder kind een klokkenspel waarop alleen het staafje van de *a* ligt. Heb je niet voldoende klokkenspelletjes, dan zet je 2 of 3 kinderen per instrument. Zo mogelijk heeft ieder kind een hamertje in de hand. Je laat heel zacht de toon *a* spelen. Eén keer. Daarna twee keer. Daarna drie keer. Dan bijvoorbeeld weer één keer. Je kunt onmiddellijk korte rustige ritmes laten spelen.

9. Je zingt de naam van een kind en bij elke lettergreep speel je de *a*. Je zingt de naam van het kind dus ook op de toonhoogte van de *a*. Je zingt en speelt voor, de kinderen doen dit na. Staan er twee of meer kinderen bij een klokkenspel dan wisselen zij, telkens er een nieuwe naam gezongen wordt. Je zingt de namen zonder een bepaald ritme.

Bijvoorbeeld:

In een van de volgende muzieklessen kun je de namen ook ritmisch spelen en kun je enkele namen samennemen om een bepaald ritme te spelen. In het nu volgende voorbeeld is dat een drielmaat, links zonder opmaat, rechts met opmaat:

10. Na één of enkele muzieklessen en muzikale opmaten zijn de kinderen in de eerste klas zover gevorderd dat ze de toon a' kunnen spelen op de blokfluit. Je kunt dan ook klokkenspel, blokfluit en zang combineren. Je wisselt voortdurend: de ene groep speelt blokfluit, de andere klokkenspel. Dit kun je uitbreiden met zang, klappen in de handen en slagwerk (handtrom, woodblock e.a.). Iedereen kan tegelijk spelen/zingen of je kunt variëren, bijvoorbeeld klokkenspel + woodblock; blokfluit + handtrom; zang + klappen in de handen enzovoort. Hoe meer afwisseling, hoe beter. Bij het wisselen las je geen cesuur in om de volgende variatie aan te duiden, maar geef je, terwijl de kinderen bezig zijn, al aan wat ze bij de volgende wissel moeten doen. Zo krijg je één geheel en voldoende tempo, waarbij ieder kind actief is.

11. Je speelt een kort ritme voor en laat dit door alle kinderen (afgewisseld met groepjes van kinderen) naspelen. Je kunt dit doen met slaginstrumenten, klappen in de handen en op het klokkenspel op de a-staaf.

Bijvoorbeeld:

12. De a-klank (*hemelse toon*) kun je combineren met korte gedichten in verschillende versvoeten. Hiermee wek je maatgevoel op, omdat elke versvoet de maat bepaalt. De jambe (meest gebruikte versvoet in het Nederlands) past in een drietelmaat met opmaat. De trochee is een drietelmaat zonder opmaat. De dactylus is een twee- of viertelmaat zonder opmaat en de anapest is een twee- of viertelmaat met opmaat. De liedteksten zijn een hulpmiddel om zowel de toonhoogte als de maat als het ritme te onthouden. Van elke versvoet vind je hieronder een voorbeeld. Het is niet de bedoeling om deze vier liederen te oefenen in één les. Je kunt in elke muzikles één lied aanzetten en in de volgende lessen herhalen. Je kunt – en dit raad ik ten zeerste aan - de liederen ook dagelijks oefenen in de muzikale ochtendopmaat. Je zorgt er dan natuurlijk voor dat de klokkenspelletjes en slaginstrumenten klaarstaan.

KONIJNTJE AT ZIJN BUIKJE VOL

Jambe

Ko - nijn - tje - at zijn buik - je vol en slaapt nu

heer - lijk in zijn hol.

WEET JE WAAR IK BEN GEBOREN?

Trochee

Weet je waar ik ben ge - bo - ren? Bo - ven in een
 ho - ge to - ren, waar ik o - ver zee kon kij - ken
 en tot aan de zon kon rei - ken.

LAMMETJES HUPPELEN

Daetylus

Lam - me-tjes hup - pe - len vro - lijk en vrij, sprin - gen en tui - me - len lus - tig en blij.
 Var - ken-tjes hou - den van za - lig ge - flod - der, maar meer nog van wroe - ten in
 vet - ti - ge mod - der.

IN EEN LAND VER VAN HIER

Anapest

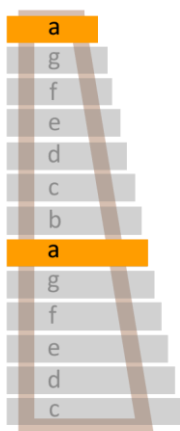
In een land ver van hier, waar de zon al - tijd schijnt, leeft een won - der - lijk
 dier dat ver - schijnt en ver - dwijnt. Wat het is, hoe het heet, is 't een mons - ter mis -
 schien? Er is nie - mand die 't weet, of het ooit heeft ge - zien.

13. Heb je de hemelse toon (a) in de muziekles geoefend, dan kun je in de muzikale opmaat 's morgens ook deze toonoefeningen en liederen kort herhalen, zingend en spelend op de klokkenspelletjes en de blokfluiten.

14. In de volgende muzieklessen leren de kinderen de hemelse toon te onderscheiden van andere tonen. Je geeft een luisteroefening waarbij de kinderen – de ogen gesloten – de handen op de knieën of op de tafel leggen. Je speelt op het klokkenspel of de metallofoon een willekeurige toon en nu en dan ook de *a*. Herkennen de kinderen de toon *a*, dan lichten ze hun hand op; is het een andere toon, dan blijft de hand op de knie of de tafel rusten.

15. Je tekent een klokkenspel in verticale richting op het bord. Daarop wijs je aan welke toon de kinderen moeten spelen. Omdat het slechts om één toon gaat, zorg je ervoor dat je gevarieerde ritmes opgeeft. Later, als er meer tonen gekend zijn, gebruik je dit verticale beeld bij oefeningen op het toontreffen. Dit verticale beeld sluit later (derde klas) aan op het beeld van de notenbalk.

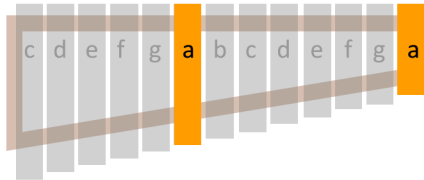
Omdat er meestal twee *a*-staafjes op een klokkenspel liggen, teken je ze ook op het bord. Bij het aanwijzen gebruik je de onderste *a*-staaf. Als de kinderen de *a* op het klokkenspel spelen, gebruikt één kind de onderste staaf, het andere de bovenste.

Bij deze oefening kun je de toon laten spelen op het klokkenspel, op de blokfluit en ook laten zingen. Dit kan afwisselend met de hele klas of met groepjes en je kunt ook aangeven welk groepje klokkenspel speelt, welk blokfluit en welk zingt en daarmee wisselend aan de slag gaan.

16. Je tekent ook een klokkenspel in horizontale richting op het bord, want zo hebben de kinderen het instrument ook vóór zich liggen.

BAS KUNSTLER MUSICEERT

DE KWINT DE STRALENDE TOON

Hoewel het octaaf het interval is waarmee de kinderen vanzelfsprekend vertrouwd zijn door het verschil in mannen- en kinderstem, is de kwint het eerste interval dat bewust geoefend wordt. Omdat er steeds minder mannelijke leerkrachten in de basisschool actief zijn, is het verschil tussen mannen- en kinderstem echter minder nadrukkelijk aanwezig. Octaaf en kwint zijn de enige intervallen waarbij geen zweving optreedt.

Het ontstaan van de verschillende toonaarden is gebaseerd op de kwint. Zo verschilt de toonaard van C (C-majeur ofte do groot) een kwint met de toonaard van G (G-majeur alias sol-groot, met één kruis aan de sleutel) en een kwint met de toonaard van F (F-majeur aka fa-groot, met één mol aan de sleutel). Ga je steeds één kwint verder, dan komt er steeds één verhogingsteken of verlagingsteken bij. Omdat je in het eerste leerjaar instrumentaal vooral in de C-ruimte blijft – in de tweede helft van het schooljaar kunnen de toonaarden van G en F wel al aan bod komen – is het bewustmaken van de intervallen gebaseerd op de diatonische reeks: c (do) – d (re) – e (mi) – f (fa) – g (sol) – a (la) – b (si).

Omdat a (la) de eerste toon is (zie het vorige hoofdstuk) vertrek je nu van de toon a (la) om de kwint te laten beleven en bewust te maken. Zo krijg je de kwinten a' – e'' (stijgend) en a' – d' (dalend). Zijn deze kwinten goed gekend, dan kun je van alle mogelijke tonen vertrekken om kwinten te oefenen, zowel stijgend als dalend.

Oefen je de stijgende kwint, dan speel je eerst de a, daarna de e erboven. Oefen je de dalende kwint, dan speel je eerst de a, daarna de d eronder. Maar je kunt beide tonen ook simultaan spelen waarbij de kwint als één toon klinkt. Als je aandachtig luistert zul je merken dat er dan geen zweving te horen is zoals bij de secunde bijvoorbeeld.

De fantasiebenaming stralende toon leid je af uit het lied De zon gaat op, waardoor je een houvast hebt om de kwaliteit van de kwint te benoemen: ze heeft in vergelijking met andere intervallen een meer stralend karakter.

DE STIJGENDE KWINT

Om het bewustzijn voor de stijgende kwint te ontwikkelen kun je enkele liederen zingen en op het klokkenspel laten spelen. Je doet dit zowel in de muzieklessen als in de dagelijkse muzikale opmaat. In de muzieklessen oefen je ook dit interval door luister- en toontrefoefeningen.

Luisteren: de stijgende kwint vanaf de a herkennen.

Je speelt op een klokkenspel de a' en daarna de e''.

Je speelt een ander stijgend interval vanaf de a': bijvoorbeeld a' – c'' (kleine terts) of a' – a' (prime) of a' – d'' (kwart) of a' – b' (grote secunde) of a' – f'' (sext) of ... afgewisseld met de kwint a' – e''.

Je speelt a' en e'' tegelijkertijd (waardoor er geen sprake meer is van stijgende of dalende kwint). Zo ook met de andere intervallen. Horen de kinderen de kwint dan lichten ze hun hand op, bij de andere intervallen reageren ze niet. De andere intervallen benoem je voorlopig niet.

DE ZON GAAT OP

OP EEN TAK VAN DE BOOM

KROKODIL

Als de stijgende kwint a' – e'' voldoende gekend is, kun je ze ook vanaf een andere toon laten horen, bijvoorbeeld vanaf de g (sol), de f (fa), de e (mi), de d (re) en de c (do).

Je krijgt deze stijgende kwinten:

a'(la) – e''(mi)
 g'(sol) – d''(re)
 f'(fa) – c''(do)
 e'(mi) – b'(si)
 d'(re) – a'(la)
 c'(do) – g'(sol)

Je oefent deze kwinten waarbij de twee tonen na elkaar, maar ook tegelijkertijd klinken op het klokkenspel: luisteren en laten spelen. Zijn de kinderen voldoende ver gevorderd op de blokfluit, dan kun je deze kwinten en de liederen ook op de blokfluit laten spelen. De hoge e'' laat je best niet door de hele klas tegelijk spelen, maar alleen door die kinderen die deze vingergreep goed kennen.

a'(la) – e''(mi) één kind apart of enkele kinderen samen.
 g'(sol) – d''(re)
 f'(fa) – c''(do)
 e'(mi) – b'(si)
 d'(re) – a'(la)
 c'(do) – g'(sol) als de kinderen de c'-vingerzetting aankunnen.

Bij de luisteroefeningen kun je ook vertrekken van de chromatische tonen cis (do#), dis (re#), fis (fa#), gis (sol#), ais (la#), bes (si-mol), as (la-mol), ges (sol-mol), es (mi-mol), des (re-mol). Het zijn de zwarte toetsen op een klavierinstrument.

DE DALENDE KWINT

Zit de stijgende kwint goed in het gehoor en herkennen de kinderen deze kwint bij het beluisteren van verschillende intervallen, dan komt de dalende kwint aan bod. Natuurlijk is de dalende kwint al aan bod gekomen in de liederen van de stijgende kwint, maar nu ga je er bewust

rond werken. Je laat de kwint dan ook zo horen dat de hoogste toon eerst komt. De liederen die je nu aanleert beginnen ook allemaal met een dalende kwint. Terwijl je de stijgende kwint leert aan de opkomende zon en de ochtend, kun je de dalende kwint verbinden met de avond of de nacht.

Eerst oefen je de dalende kwint a' – d' aan de hand van enkele liederen en van luister- en toontrefoefeningen. Je kunt deze liederen zingen en op klokkenspel en blokfluit spelen.

GOEDE NACHT SLAAP ZACHT

Goe - de nacht, slaap zacht, va - der, moe - der hou - den wacht.

Goe - de mor - gen, zon - der zor - gen, va - der, moe - der voor je zor - gen.

BRANDWEERMANNETJE

Brand - weer - man - ne - tje, brand - weer - slan - ge - tje, brand - weer - spuit en het vuur is uit.

VANAVOND SCHIJNT DE VOLLE MAAN

Van - a - vond schijnt de vol - le - maan en ster - ren aan de he - mel staan.

Van - a - vond schijnt het maan - tje niet, het re - gent dat het giet, ja giet.

MICHAEL RAFAEL

Mi - cha - el, Ra - fa - el, Ga - bri - el en U - ri - el.

An - na - bel, Is - ma - el, I - sa - bel en Is - ra - el.

Da - ni - el, Sa - mu - el, Na - ou - fel, Na - tha - na - el.

STIJGENDE + DALENDE KWINT

Zijn de stijgende en dalende kwint goed gekend en kunnen de kinderen de kwinten te midden van andere intervallen herkennen, dan kun je de stijgende en de dalende kwinten combineren in een lied.

Het is niet zo eenvoudig om deze kwinten achter elkaar correct te zingen, omdat de totale omvang van de melodie méér dan een octaaf bedraagt. Spontaan heb je de neiging om van de dalende kwint een kwart te maken zodat je mooi binnen het octaaf blijft. Gebeurt dit, dan ga je er niet te lang op oefenen en laat je dit lied weg.

Zingen van het lied met begeleiding van klokkenspelletjes lukt doorgaans wel goed. Liever niet met blokfluit wegens de hoge mi (e'').

KONING WINTER

Als de kinderen de lage c (c' of do) kunnen spelen op de blokfluit, dan kun je dit lied ook op de blokfluit spelen in deze zetting:

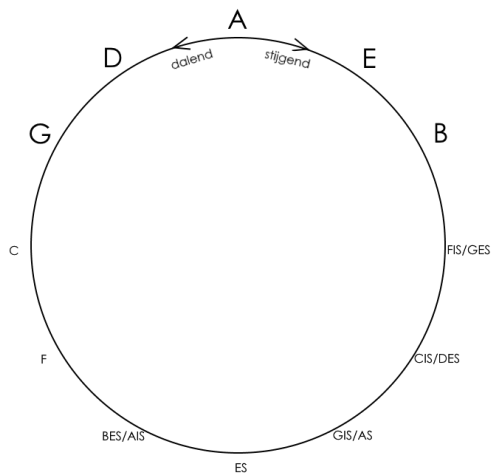
KONING WINTER

DE KWINTENCIRKEL

Met de A als centrale toon is er de stijgende kwint naar E en de dalende kwint naar D. Vanaf E kun je een kwint hoger gaan naar B en van D

kun je een kwint lager naar G zoals je op de kwintencirkel kunt zien.
Zo krijgen we 5 tonen van laag naar hoog: G – D – A – E – B.

Als notenbeeld krijg je dit:

Breng je de B (si) een octaaf naar beneden en de G (sol) een octaaf naar boven, dan krijg je de 5 tonen in een enge ligging bijeen:

Zo krijg je een nieuw interval: de secunde, namelijk

A (la) – B (si) = grote secunde (stijgend).

A (la) – G (so) = grote secunde (dalend).

DE GROTE SECUNDE

De beweeglijke toon

De tegenpool van de kwint. Terwijl je bij een kwint geen zweving hoort, zijn de zwevingen bij de secunde heel nadrukkelijk aanwezig. Je kunt je nauwelijks vergissen in de beide intervallen. Voor de kinderen is het dan ook heel gemakkelijk om deze intervallen van elkaar te onderscheiden tijdens luisteroefeningen.

Liedboek: 43 van de 229 (= 19%) liederen beginnen met een secunde.

EIGENSCHAPPEN VAN DE SECUNDE

De secunde brengt een melodie in beweging. Dit kun je opvallend goed horen in de nationale hymne van de Verenigde Staten van Amerika. Na een statige inleiding met gebroken drieklanken met hier en daar een secunde als aanloop naar een volgende drieklank en sexten, begint de melodie pas echt meeslepend te vloeien zodra de secunden de hoofdrol krijgen. In de afbeelding hieronder links de aanhef van het lied die gebouwd is op één drieklank (C-E-G), rechts het begin van de meeslepende melodie op basis van secunden.

De secunde als versiering. Barokmuziek, klassieke muziek en jazz maken zeer veel gebruik van korte versierende noten, die bijna altijd gebaseerd zijn op de secunde.

Korte voorslag (acciaccatura) en triller bij Johann Sebastian Bach:

GAVOTTE

Voorslag (appoggiatura) bij Wolfgang Amadeus Mozart:

TURKSE MARS

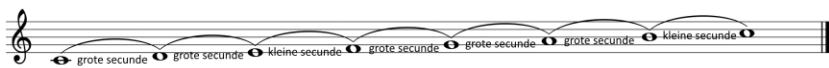
Loopjes en trillers bij Georges Gershwin:

PORGY AND BESS

Toonladders zijn gebouwd op een opeenvolging van secunden.
Bijvoorbeeld deze:

GROTETERTSTOONLADDER

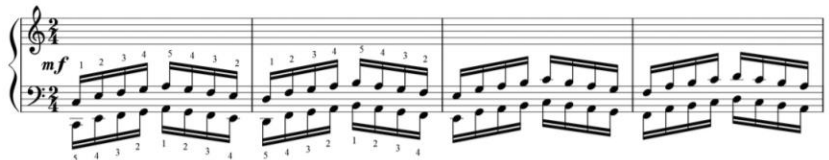

NATUURLIJKE KLEINETERTSTOONLADDER

De 19e-eeuwse Franse muziekpedagoog Charles-Louis Hanon schreef
een album vol met toonladders om de vingertechniek te oefenen:

The Virtuoso Pianist - Part I. Exercise N°1 in C C. L. HANON

Vanaf de tweede helft van de eerste klas kun je toonladders op de blokfluit spelen. De C-ladder, de F-ladder en de G-ladder komen daarvoor in aanmerking. Je kunt ze in verschillende ritmes spelen, al dan niet met herhaling van iedere toon. **Zie pagina...**

VARIATIES

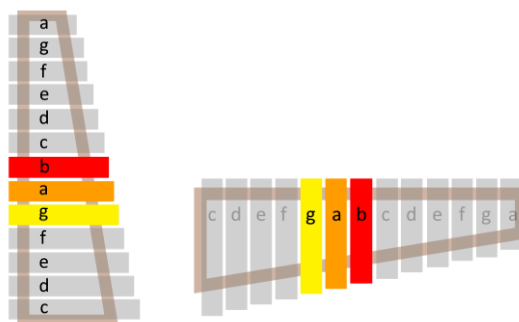
Als componisten variaties schrijven op een thema, bestaat een van de variaties meestal uit een snelle opeenvolging van secunden. Bijvoorbeeld de derde variatie in de sonate in A van Mozart:

Omdat de secunde het meest gebruikte interval is om beweging uit te drukken, geef ik dit interval in de eerste klas eerst de naam *beweeglijke toon*. Dat is voor de kinderen duidelijk want ze hebben op de blokfluit al ervaren dat er met een kleine beweging van één vinger al een toon hoger of lager klinkt.

Op het klokkenspel liggen nu de staven g', a' en b', waarbij a' net als bij de kwinten de centrale toon vormt. De verticale afbeelding van het klokkenspel op het bord gebruik je voor het toontreffen (zang) en voor het zingend aanleren van liederen met deze drie tonen die samen twee opeenvolgende grote secunden omvatten.

Voor het oefenen op het klokkenspel gebruik je de horizontale afbeelding, al kun je na verloop van tijd ook alleen het verticale óf het horizontale beeld gebruiken.

De secunde kun je zingend en spelend op het klokkenspel en op de blokfluit oefenen aan de hand van enkele liederen. Eerst liederen met slechts twee noten:

De secunde a' – b': zang, klokkenspel en blokfluit.

UN DUN DIP

POESJE LIGT IN HET ZONNETJE

BONENKRUID ROZEMARIJN

BERGOP BERGAF

Berg - op, berg - af, in wil - de draf op een gi - raf. Mijn
hond - je Blaf loopt op en af en roept: waf waf!

Zijn deze liederen goed gekend en kunnen de kinderen de secunde op de toonhoogte a' – b' goed herkennen, dan kun je de secunde ook laten herkennen op andere toonhoogten en laat je de liederen op verschillende toonhoogten zingen en spelen op klokkenspel en indien mogelijk op blokfluit.

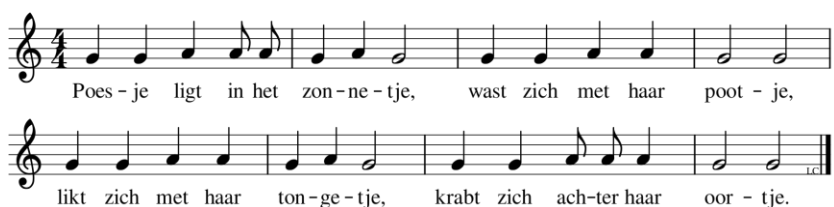
De secunde g' – a': zang, klokkenspel en blokfluit.

UN DUN DIP

Un dun dip, ie-ne kan-ne kip, ie-ne kan-ne kol-le-tje, un dun daf en jij bent af.

POESJE LIGT IN HET ZONNETJE

Poes - je ligt in het zon-ne - tje, wast zich met haar poot - je,
likt zich met haar ton-ge - tje, krabt zich ach-ter haar oor - tje.

BONENKRUID ROZEMARIJN

Bo - nen-kruid, ro - ze-ma-rijn, hoe geu - rig zal mijn tuin-tje zijn.

BERGOP BERGAF

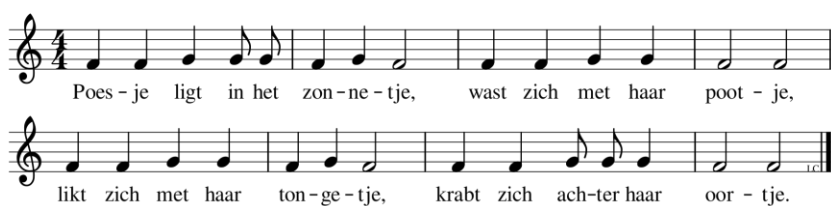
Berg - op, berg - af, in wil - de draf op een gi - raf. Mijn
hond - je Blaf loopt op en af en roept: waf waf!

De secunde f' – g': zang, klokkenspel en blokfluit.

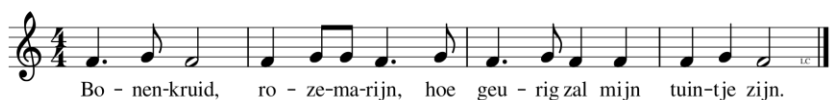
UN DUN DIP

POESJE LIGT IN HET ZONNETJE

BONENKRUID ROZEMARIJN

BERGOP BERGAF

De secunde d' – e': zang, klokkenspel en blokfluit.

UN DUN DIP

POESJE LIGT IN HET ZONNETJE

Poes - je ligt in het zon - ne - tje, wast zich met haar poot - je,
 likt zich met haar ton - ge - tje, krabt zich ach - ter haar oor - tje.

BONENKRUID ROZEMARIJN

Bo - nen-kruid, ro - ze-ma-rijn, hoe geu - rig zal mijn tuin-tje zijn.

BERGOP BERGAF

Berg - op, berg - af, in wil - de draf op een gi - raf. Mijn
 hond - je Blaf loopt op en af en roept: waf waf!

De secunde d^{''} – e^{''}: zang en klokkenspel. Op de blokfluit is de vingergreep voor de e^{''} en vooral het wisselen van d^{''} naar e^{''} moeilijk voor eersteklassers. Blokfluiten op deze toonhoogte kun je later nog doen maar nooit met de hele klas tegelijk.

UN DUN DIP

Un dun dip, ie-nekan-ne kip, ie - ne kan-ne kol-le - tje, un dun daf en jij bent af.

POESJE LIGT IN HET ZONNETJE

Poes - je ligt in het zon - ne - tje, wast zich met haar poot - je,
likt zich met haar ton - ge - tje, krabt zich ach - ter haar oor - tje.

BONENKRUID ROZEMARIJN

Bo - nen-kruid, ro - ze-ma-rijn, hoe geur - rig zal mijn tuin-tje zijn.

BERGOP BERGAF

Berg - op, berg - af, in wil - de draf op een gi - raf. Mijn
hond - je Blaf loopt op en af en roept: waf waf!

De secunde c'' – d'': zang, klokkenspel en blokfluit. Op de blokfluit is dit zeer eenvoudig; om te wisselen van c'' naar d'' beweegt alleen de duim van de linkerhand.

UN DUN DIP

Un dun dip, ie-ne kan-ne kip, ie-ne kan-ne kol-le-tje, un dun daf en jij bent af.

POESJE LIGT IN HET ZONNETJE

Poes - je ligt in het zon - ne - tje, wast zich met haar poot - je,
likt zich met haar ton - ge - tje, krabt zich ach - ter haar oor - tje.

BONENKRUID ROZEMARIJN

BERGOP BERGAF

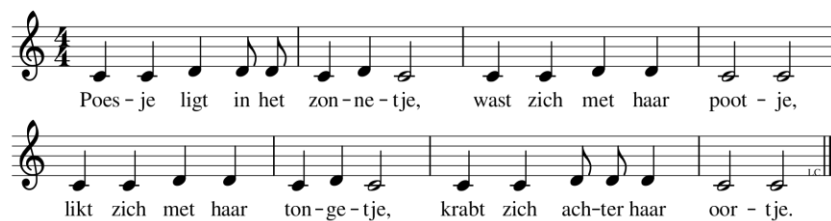

De secunde c' – d': zang en klokkenspel. De vingergreep van de lage c' op de blokfluit is voor eersteklassers vrij moeilijk en zingen op deze toonhoogte doe je eerder uitzonderlijk om te vermijden dat de kinderen op de stem drukken en te luid zingen.

UN DUN DIP

POESJE LIGT IN HET ZONNETJE

BONENKRUID ROZEMARIJN

BERGOP BERGAF

Berg - op, berg - af, in wil - de draf op een gi - raf. Mijn
hond - je Blaf loopt op en af en roept: waf waf!

Met de drie tonen g' – a' – b' (so-la-si) die twee opeenvolgende grote secunden omvatten ofte een grote terts, kun je enkele liederen zingen en spelen op klokkenspel en blokfluit.

VLIEGERTJE HOOG IN DE LUCHT

Vlie-ger-tje, vlie-ger-tje, hoog in de lucht, waarga je heen in snel - le vlucht?
Is het naar Ro-me of is het Pa - rijs? Laat me eens we - ten waar - heenga je reis?

KOMT EEN HONDJE AANGELOPEN

Komt eenhond - je aan - ge-lo - pen, kwis - pelt met zijn staart - je.
Krijgt van mij een stuk - je worst en krui - mels van mijn taart - je.

ISSIE DISSIE DOU

Is - sie Dis - sie Dou, com - pli - ment aan jou, com - pli -
ment aan Is - sie Dis - sie, Is - sie Dis - sie Dou.

COMBIEN VENDEZ VOS OIGNONS

Com - bien ven - dez vos oig - nons, la mè - re Ma - de - lei - ne? Com - bien
ven - dez vos oig - nons, la Ma - de - lon?

EEN REGENBOOG

Hoor hoe 't haan-tjekraait! Hoor hoe 't wind-jewaait! Blik-sem en don - der maar
o wat een won - der. Kijk eens om - hoog: een re - gen - boog!

EEN TWEE DRIE VIER VIJF ZES

Eén twee drie, vier vijf zes, ze-ven acht ne - gen, laat de zon maar
schij - nen, geef niet om de re - gen.

Deze liederen kun je transponeren zodat je meer variatie krijgt bij het oefenen. Met de tonen f' – g' – a' is dit heel goed mogelijk, ook op de blokfluit.

VLIEGERTJE HOOG IN DE LUCHT

Vlie-ger-tje, vlie-ger-tje, hoog in de lucht, waarga je heen in snel - le vlucht?
Is het naar Ro-me of is het Pa - rijs? Laat me eens we - ten waar - heengaet je reis?

KOMT EEN HONDJE AANGELOPEN

Komt een hond - je aan - ge - lo - pen, kwi - pelt met zijn staart - je.
Krijgt van mij een stuk - je worst en krui - mels van mijn taart - je.

ISSIE DISSIE DOU

Is - sie Dis - sie Dou, com - pli - ment aan jou, com - pli -
ment aan Is - sie Dis - sie, Is - sie Dis - sie Dou.

COMBIEN VENDEZ VOS OIGNONS

Com - bien ven - dez vos oig - nons, la mè - re Ma - de - lei - ne? Com - bien
ven - dez vos oig - nons, la Ma - de - lon?

EEN REGENBOOG

Hoor hoe 't haan-tje kraait! Hoor hoe 't wind-je waait! Blik-sem en don - der maar
o wat een won - der. Kijk eens om - hoog: een re - gen - boog!

EEN TWEE DRIE VIER VIJF ZES

Eén twee drie, vier vijf zes, ze - ven acht ne - gen, laat de zon maar
schij - nen, geef niet om de re - gen.

Voor eersteklassers is het echter niet eenvoudig om deze liederen op de blokfluit te spelen op de tonen c' – d' – e'. Zingen (zacht!) en spelen op het klokkenspel is wel mogelijk.

VLIEGERTJE HOOG IN DE LUCHT

Vlie-ger-tje, vlie-ger-tje, hoog in de lucht, waarga je heen in snel-le vlucht?
Is het naar Ro-me of is het Pa-rijs? Laat me eens we-ten waar - heen gaat je reis?

KOMT EEN HONDJE AANGELOPEN

Komt een hond - je aan - ge-lo - pen, kwis - pelt met zijn staart - je.
Krijgt van mij een stuk - je worst en krui - mels van mijn taart - je.

ISSIE DISSIE DOU

Is - sie Dis - sie Dou, com - pli - ment aan jou, com - pli -
ment aan Is - sie Dis - sie, Is - sie Dis - sie Dou.

COMBIEN VENDEZ VOS OIGNONS

Com - bien ven - dez vos oig - nons, la mè - re Ma - de - lei - ne? Com - bien
ven - dez vos oig - nons, la Ma - de - lon?

EEN TWEE DRIE VIER VIJF ZES

Eén twee drie, vier vijf zes, ze-ven acht ne - gen, laat de zon maar
schij - nen, geef niet om de re - gen.

EEN REGENBOOG

Hoor hoe 't haan-tje kraait! Hoor hoe 't wind-je waait! Blik-sem en don-der maar
o wat een won - der. Kijk eens om - hoog: een re - gen - boog!

Dezelfde liederen op de tonen c'' – d'' – e'' zingen is zeker aan te raden. Ze op deze tonen spelen op het klokkenspel levert geen problemen op. Met de blokfluit is het wat moeilijker door de vingerzetting van de e'', maar laat je nooit gebeuren met een hele klas tegelijk.

VLIEGERTJE HOOG IN DE LUCHT

Vlie-ger - tje, vlie-ger - tje, hoog in de lucht, waarga je heen in snel - le vlucht?
Is het naar Ro-me of is het Pa - rijs? Laat me eens we - ten waar - heengaet je reis?

KOMT EEN HONDJE AANGELOPEN

Komt eenhond - je aan - ge - lo - pen, kwis - pelt met zijn staart - je.
Krijgt van mij een stuk - je worst en krui - mels van mijn taart - je.

ISSIE DISSIE DOU

Is - sie Dis - sie Dou, com - pli - ment aan jou, com - pli -
ment aan Is - sie Dis - sie, Is - sie Dis - sie Dou.

COMBIEN VENDEZ VOS OIGNONS

Com - bien ven - dez vos oig - nons, la mè - re Ma - de - lei -
ne? Com - bien ven - dez vos oig - nons, la Ma - de - lon?

EEN REGENBOOG

Hoor hoe 't haan-tjekraait! Hoor hoe 't wind-jewaait! Blik-sem en don - der maar
o wat een won - der. Kijk eens om - hoog: een re - gen - boog!

EEN TWEE DRIE VIER VIJF ZES

Eén twee drie, vier vijf zes, ze - ven acht ne - gen, laat de zon maar
schij - nen, geef niet om de re - gen.

De secunden g'-a' en a'-b' die samen een grote terts vormen kun je nu uitbreiden met de onderkwart d'. De liederen die hierop gebaseerd zijn bieden een goede oefening voor de beginnende blokfluitspelers om drie vingers tegelijk neer te zetten. Om dit correct te doen kun je hen erop wijzen dat ze de alleen aan de onderste vinger (ringvinger) hoeven te denken, de andere twee – wijs- en middelvinger – volgen vanzelf.

EN MEVROUW VAN ROOSENDAAAL

En me-crouw van Roo-sen-daal die had vier ju - ju - ju - tjes. Een koet-sier in blau-we rok
met een roo - ie kraager-op. En me-vrouw van Roo-sen-daal die had vier ju - ju - ju - tjes.

DE VASTENAVOND DIE KOMT AAN

De vas - ten - a - vond die komt aan, ho man ho.
Geef me een koe - ken - bak uit de pan, ho man ho.

Op de tonen c' – f' – g' – a' is het voor de blokfluit een beetje moeilijker om de lage c correct te spelen.

EN MEVROUW VAN ROOSENDAAAL

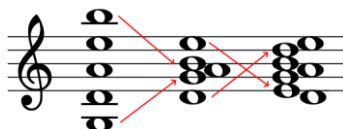
En me-crouw van Roo-sen-daal die had vier ju - ju - ju - tjes. Een koet-sier in blau-we rok
met een roo - ie kraager-op. En me-vrouw van Roo-sen-daal die had vier ju - ju - ju - tjes.

DE VASTENAVOND DIE KOMT AAN

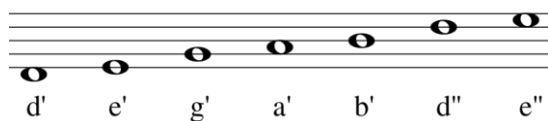
De vas - ten - a - vond die komt aan, ho man ho.
Geef me een koe - ken - bak uit de pan, ho man ho.

De noten van de drie gestapelde kwinten d' – a' – e'' waarop de vorige liederen gebaseerd zijn, kun je in een nog nauwere (engere) ligging

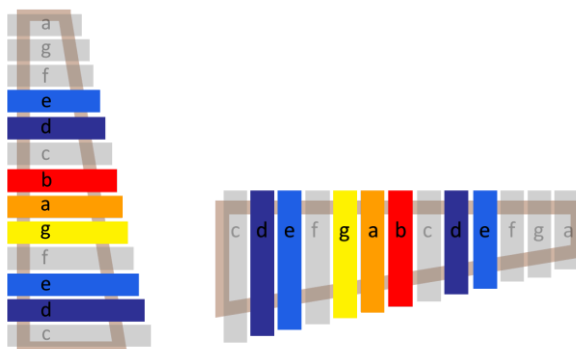
samenbrengen. Zo verkrijg je alle tonen die gebruikt worden in de kwintenmuziek: d' – e' – g' – a' – b' – d'' – e'':

Als kwintenladder krijg je dit:

Met deze kwintenladder kun je eindeloos improviseren op het klokkenspel. Omdat de kinderen in deze fase nog geen notenleer hebben gehad, doe je dit aan de hand van verticale en horizontale afbeeldingen van het klokkenspel:

STIJGENDE KWINT DALENDE DRIEKLANK

Lied:

Een ster in de nacht

BAS KUNSTLER MUSICEERT

BAS KUNSTLER MUSICEERT